

ТАЛОЧКІ З РАКАВІЦЫ

Род Талочкаў – старажытны, адносіцца да гербу Побуг, і першыя згадкі аб ім утрымліваюцца ў полацкіх і літоўскіх летапісах XIV і XV стагоддзяў. Заснавальнікам той пратапласты ў Вялікім Княстве Літоўскім, пра якую ідзе гаворка, з’яўляецца Пётр Талочка (1520-1590), падсудак Троцкі. У артыкуле коратка расказана аб нашых вядомых земляках – гэта прафесар хіміі Станіслаў Талочка, інжынер-электрык Людвік Талочка і мясцовы гаспадар Тэадор Талочка.

Колішняя сядзіба Ракавіца, якая знаходзіцца прыкладна ў 15 кіламетрах на поўнач ад Брэста, у пісьмовых крыніцах узнікае ў 1524 годзе. У 1738 годзе ўсю маёмасць разам з вёскамі ў князя Ігнація Шуйскага, берасцейскага харужага, купляе Станіслаў Талочка, чэснік жмудскі. З таго часу і да вядомых падзей 1939 года маёнткам 200 годоў валодалі Талочкі.

Уладанні ад Станіслава перайшлі да яго сына, Пятра Талочка (1730-1776), стольніка вендзенскага, які парадніў свой род с князямі Шуйскімі. Потым маёнткам правіў іх сын Казімір (нар. 1775 г.), гарадскі суддзя брэсцкага павету. Ужо ягоны сын Ян Талочка (1819-1903), які ажаніўся з Каралінай з Яскловскіх (1840-1917), маладзейшай за яго на 21 год, прыняў актыўны ўдзел у паўстанні 1863 года у атрадзе Стасюкевіча, які быў разбіты пад Каралёвым Мастою (сённяшнія Камянюкі). Пасля разгрому паўстання Ян разам з бацькам жонкі ў 1864 годзе апынуўся ў Сібіры, дзе ён прабыў 6 гадоў, пачаўшы адбываць пакаранне ў Табольску. Караліна Талочка, жонка Яна, арганізавала актыўную падтрымку высланых у Сібір. Яна не адзін раз прадпрымае рызыковую вандроўку да месца ссылкі мужа і бацькі, напамінаю-

чы чымсці гэтым расійскіх дзекабрыстак. У выніку гэтых візітаў у іх сям'і з'явілася двое сыноў: Станіслаў (1868), у будучым знакаміты прафесар хіміі, а потым Людвік (1870) – будучы інжынер-электрык і міністр пошт і тэлеграфав. Аб іх і пойдзе гаворка.

Старэйшы з сыноў Яна і Караліны Станіслаў Кароль Талочка [1] нарадзіўся 22 жніўня 1868 года ў маленькай вёсцы над Бугам Чалеева (Брэсцкі район). Пасля заканчэння гімназіі ў Бяла-Падлясцы, ён падаўся на юрыдычны факультэт Варшаўскага ўніверсітэту, але навука права штосьці яму не пайшла, і ён праз сяместр навучання пераводзіцца на фізіка-матэматычны факультэт таго ж універсітэту, дзе 8 сяместраў вывучае хімію. Ужо на першых курсах юнак праявіў даследчыя здольнасці, і быў заўважаны расійскім прафесарам Е.Е.Вагнэрам [3]. Гэта дапамагло яму пасля заканчэння універсітэта атрымаць стыпендыю і падацца на навуковую стажыроўку да Германіі ў Гёттынген да будучага нобілеўскага лаўрэата Вальтэра Нерста [6]. Абараніўшы дысертацыю, ён вярнуўся да Кракава ў Ягелонскі ўніверсітэт, дзе быў пастаўлены перад выбарам: дацэнтурой ў Варшаўскім універсітэце, ці аўстрыйскае грамадзянства. Хутчэй прыйшлі паперы з Аўстрыі, што і вызначыла жыццёвы шлях Станіслава Талочки. Ён яшчэ раз вяртаецца да Германіі, дзе працуе з Ф.Хабэрам [4], таксама будучым нобілеўскім лаўрэатам, і робіць значныя навуковыя поспехі ў зусім новай галіне – фізічнай хіміі, што дапамагло яму стаць знакамітым вучоным. Пасля абароны доктарскай дысертацыі С. Талочка атрымоўвае пасаду прафесара ў Львоўскім універсітэце, з якім звязвае ўсё сваё далейшае жыццё. Тут у Львове ён стварыў першакласную па тым часам навукова-даследчую лабараторыю і атрымаў значныя вынікі ў розных галінах фізічнай хіміі, што дазваляе яго лічыць адным са стваральнікаў фізічнай хіміі [7]. Падручнікі па хіміі пра-

фесара С.Талочкі лічыліся аднымі з лепшых і карыстаюцца попытам да гэтай пары (здымак 1).

Ужо па заканчэнні першай сусветнай вайны прафесар С.Талочка зацікавіўся праблемамі электрахіміі, з гэтай мэтай ён пасылае свайго вучня В.Кемулу на стажыроўку ў Прагу. Гэты правільна выбраны крок вызначыў развіццё ў Львове цэлай галіны – паліграфіі. Не будзем пералічваць іншых заслуг прафесара, але пасля смерці ў выніку цяжкай хваробы сэрца 5 сакавіка 1935 года гроб з прафесарам даставілі са Львова на радзіму, у Ракавіцу, па яго апошняму жаданню.

Вандалы ў 60-х гадах ужо мінулага стагоддзя выкінулі гроб з прахам прафесара з капліцы і надглуміліся над ім, але мясцовыя жыхары свайго земляка перазахавалі і паказалі магілу праз шмат гадоў ягонай роднай племянніцы – Зоф’і Талочка і ўдзячныя землякі ўсталявалі на магіле прафесара сціплы помнік.

У Ракавіцы засталася яшчэ адна памяць аб прафесары – тапаліная алея, якую ён пасадзіў у канцы 20-х гадоў мінулага стагоддзя. Сёння тых дрэваў засталася менш за палавіну. Можна мяркаваць, што Станіслаў Талочка з’яўляецца першым мясцовым прафессарам.

Людвік Талочка [2] нарадзіўся ў Ракавіцы 20 кастрычніка 1870 года. У гэты час яго бацька Ян яшчэ адбываў ссылку. Услед за старэйшым братам Станіславам ён закончыў гімназію ў Бяла-Падлясцы, але працягваць адукацыю вырашыў у Пецярбургу ў Электратэхнічным інстытуце. Чым такі выбар быў абгрунтаваны, застаецца невядомым.

Пасля вынаходніцтва тэлефона і ўвядзення ў дзеянне ў Нью-Хейвене (ЗША) ў 1878 годзе першай дзеючай тэлефоннай станцыі, Расія ў ліку першых імпартавала тэлефон у Пецярбург у пачатку 1880-х гадоў. Маштабы тэлефанізацыі сталіцы Расійскай дзяржавы патрабавалі адукаванага і дзейнага інжынера, і такі чалавек хутка знайшоўся. У 1901 годзе

на пасаду галоўнага інжынера будаўніцтва тэлефоннай сеткі Санкт-Пецяярбурга ўрадам быў назначаны Людвік Талочка, які ў 1891 годзе скончыў Тэхнічную школу інжынераў тэлеграфіі ў Пецяярбургу, перайменаваную пазней у Электратэхнічны інстытут. Для назначэння на такую адказную пасаду Л.Талочка меў да таго часу добры практычны вопыт работы ў тэхнічных аддзелах дырэкцыі поштаў і тэлеграфіі Харкава і Палтавы, а вярнуўшыся ў Пецяярбург – у цэнтральны дэпартамент поштаў і тэлеграфіі, ён атрымаў у распараджэнне таксама адзіную тады выпрабавальную электрычную станцыю ў Электратэхнічным інстытуце. У гэтым чалавеку было ўсё: маладосць, талент, вопыт і жаданне праявіць сябе (здымак 2).

З 1901 года і да кастрычніцкага перавароту ў 1917 годзе будаўніцтвам і эксплуатацыяй тэлефоннай сеткі ў Пецяярбургу кіраваў інжынер-электрык Людвік Талочка. У гэты час настаўніца з Францыі Марыя Магдаліна Саукс становіцца яго жонкай. У 1905 годзе ў іх нарадзілася старэйшая дачка Казіміра, а ў 1909-м – малодшая Баляслава. З імем Людвіка Талочкі звязана таксама з'яўленне ў Санкт-Пецяярбургу трамвая, які ён праектаваў і запускаяў у сталіцы Расійскай імперыі.

Вайна і рэвалюцыя вярнулі Польшчы незалежнасць, і Людвік Талочка тут жа быў запатрабаваны. У снежні 1918 г. ён быў прызначаны новым урадам адроджанай Польшчы віцэ-міністрам поштаў і тэлеграфіі, але выехаць з ахопленнага рэвалюцыяй і разрухай Петраграда змог толькі праз год, дзе яго ўжо чакала пасада міністра.

Людвік Талочка [5], стаўшы міністрам, інтэнсіўна працаваў над планами электрафікацыі Польшчы, а значыць, і зямель, якія ўваходзілі тады ў яе склад, прасцей кажучы, ажыццяўляў нешта накшталт плана ГОЭРЛО і ў Заходняй Беларусі на сваёй радзіме. Пасля выхаду Ю. Пілсудскага з урада ён пакідае пасаду міністра поштаў і тэлеграфіі у

жніўні 1926 г., але ў той жа час з'яўляецца членам і старшынёй дзяржаўнага савета па электрычнасці і старшынёй польскага энэргетычнага камітэта (гэта былі грамадскія пасады), прадстаўляе Польшчу на ўсіх міжнародных канферэнцыях па электрычнасці. Пры гэтым галоўная яго дзейнасць да пачатку другой сусветнай вайны ў 1939 годзе была звязана з акцыянернымі таварыствамі па электрыфікацыі Польшчы.

19 лютага 1943 года гестапа арыштавала Людвіка Талочку з жонкай і старэйшай дачкой Казімірай, малодшую выратавала толькі тое, што яна ў гэты час выйшла замуж і заставалася ў Львове. Відаць, гітлераўцы напалі на след антыфашысцкай польскай арганізацыі, якую мог падтрымліваць Л.Талочка. Ён з сям'ёй і іншымі сваякамі быў змешчаны ў варшаўскую турму Повак, пасля чаго іх транспартавалі ў Асвенцім. Марыя Магдаліна і яе старэйшая дачка Казіміра не вытрымалі нечалавечых выпрабаванняў, і іх не стала праз некалькі месяцаў, інжынер Людвік Талочка дачакаўся вызвалення ў 1945 годзе. Як расказвае яго унук, дзедка прыезлі дамоў на возе, таму што ён быў не здольны перамяшчацца і важыў усяго 40 кг. Да самай смерці ён жыў са сваёй малодшай дачкой Баляславай у Лодзі. Памёр інжынер-электрык Людвік Талочка, наш зямляк, 9 мая 1957 года ў Лодзі, там ён і пахаваны. Яго нашчадкі ад малодшай дачкі Баляславы жывуць сёння ў Францыі.

Так здарылася, што апошняй апорай фамільных традыцый у Ракавіцы застаўся **Тэадор Талочка**. Ён, як і яго старэйшыя браты, пачаў навучанне ў Белападляскай гімназіі, але за невыкананне субардынацыі, або проста кажучы за «бунтарства», быў выключаны з гімназіі. Таму сярэдняю адукацыю атрымаў у тэхнічнай чугуначнай школе ў Варшаве, пасля чаго з вялікай ахвотай паехаў вучыцца ў сельскагаспадарчае вучылішча ў Чарнігаве, якое закончыў з адзнакай “выдатна”, пасля чаго прайшоў добрую

сельскагаспадарчую практыку ў Клайпедзе і Панявежысе (сёння Літва). Пасля вяртання дамоў ажаніўся з Ядвігай з Паніквіцкіх са Шчыгнікаў (побач з Ракавіцай) і ўзяў у арэнду маёнтак Сычы (таксама непадалёку ад Ракавіцы), які ў хуткім часе выкупіў. Трэба адзначыць, што малады гаспадар поўны энергіі і энтузіязма вельмі дасканальна выкарыстаў свае атрыманыя веды і ў хуткім часе параўнальна невялікі маёнтак зрабіўся ўзорным. Тут была ферма на 100 кароў, млечарня с дастаўкай масла да Брэсту, была выпісана 3-за мяжы сучасная сельскагаспадарчая тэхніка, што дапамагло мадэрнізаваць вытворчасць і зрабіць гаспадарку перадавой для свайго часу. Акрамя гэтага ў маёнтку быў свінарнік і невялікі спіртазавод. Адным словам – цэласны сельскагаспадарчы цыкл (здымак 3).

Тэадор Талочка не супакойваецца на дасягнутым і едзе пазнаваць сельскагаспадарчую навуку ў Бельгію, што дало яму магчымасць ужываць перадавыя для таго часу сельскагаспадарчыя прыстасаванні і тэхналогіі. Гэта быў цудоўны перадавы вопыт для ўсёй акругі. Тэадор у Сычах змог таксама па-сучаснаму ўпарадкаваць і быт. У доме была каналізацыя, лазня і адзіны ў акрузе першы сельскі тэлефон, трэба думаць, дзякуючы старэйшаму брату Людвіку. Па тым часам гэта была недасягаемая якасць жыцця. Але выбухнула першая сусветная вайна, і ўвесь вынік 14-гадовай добракаснай працы быў змарнаваны за адзін дзень. 16 жніўня 1915 года Сычы як і ваколіцы апусцелі, кароў і свіней забралі да Брэста, спірт выпілі салдаты, упіўшыся пры гэтым да смерці, тэхніку гаспадарчую знішчылі, а сям'я, пагрузіўшыся паспешна на два вазы, рушыла ў бежанцы праз Нясвіж і Мінск да Кіева.

Летам 1918 года Тэадор Талочка, здабыўшы нейкім цудам у немцаў таварны вагон (цяплюшку), загрузае туды ўсю сям'ю з дзвюма каровамі і дзвюма канямі і выбірае напрамак да Ракавіцы, дакладней да Брэста. Незвычайнае пада-

рожжа дадому цягнулася некалькі тыдняў. Як успамінае яго дачка Зоф'я Талочка-Сверч, засталіся жыць толькі дзякуючы каровам і добраму валоданню нямецкай мовай яе бацькам Тэадорам.

Вакол панавалі разруха і голад. Пасля 1920 года Тэадору Талочку ўдаецца аднавіць бацькоўскае гняздо ў Ракавіцы. На маленькай рачулцы Сароцы, прытоку Буга, ён будзе спраўныя рыбныя стаўкі, якія да гэтага часу яшчэ карыстаюцца попытам, а яшчэ раней у 1908 годзе на фамільных могілках у Ракавіцы ён будзе каплічку-пахавальню ў стыле неоготыкі, якая паўразбураная стаіць дагэтуль.

У 1946 годзе пасля вайны далёка ад роднай Ракавіцы, якой так многа аддаў сваёй энергіі, у Радоме памірае Тэадор Талочка – апошні гаспадар гэтага цудоўнага кутка каля Брэста, там ён і пахаваны. Даўно ўжо няма і таго старога дому, які на нейкія там спешныя справы разабралі і пра ўсё хутка забылі. Але як гэта неверагодна, памяць аб тым доме засталася. Адзін з тых людзей з Ракавіцы, Семянюк, які добра ведаў Тэадора, захаваў срэбраную ложачку і наказаў свайму сыну, калі той дажыве да таго часу, калі хтось з роду Талочкаў сюды прыедзе, перадаць тую ложачку ім. Так і здарылася ў маі 2003 года. Тая ложачка, як вялікая сямейная рэліквія з Ракавіцы, была цудоўным чынам перададзена Зоф'і Талочка-Сверч.

Літаратура

1. Гладышук А.А. Профессор Станислав Толлочко – выдающийся химик и педагог. Вестник БГТУ. – Брест, 2002, № 5, С. 93-96.
2. Гладышук А.А. Инженер Людвик Толлочко в призме машины времени. Минск.: Изобретатель, 2003, № 5-6, С. 10-12.
3. Толлочко С. Об одном продукте действия серной кислоты на ментол. Журнал русского физ.-хим. общества. – 1892, 24, С. 249-250.
4. Haber F., Tollotschko S. Über die Reduktion der gebundener, festen Kohlensäure zu Kohlenstoff und über elektrochemische Veränderungen bei festen Stoffen, Z. Anorg. Chem. – 1904, 41, s. 407-441.

5. Kubiawski J. Inż. Ludwik Tołłoczko (1870-1957). Energetyka, Nr. 2, 1970, s. 71.

6. Nernst W., Tollotschko S. Über Löslichkeitserniedrigung. Z. Physik. Chem. – 1896, 20, s. 389-411.

7. Rusiewicz Z. Stanislaw Tołłoczko (1868-1935) – jeden z pierwszych fizykochemików polskich. Wiadomości chemiczne, zeszyt 7-9, 1985, s. 379-399.

Здымкі

Прафесар Станіслаў Талочка, Львоў, 1920-я гады

Інжынер-электрык Людвік Талочка ў Пецяярбургу

Здымак 3. Тэадор Талочка ў Ракавіцы